כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

בסוד שיח

בס"ד ■ יום רביעי ■ פרשת בא ■ ה' שבט ה'תשע"ג ■ 16.01.2013 ■ גליון מס' 207

הפעלה בשבת של מכשירים באמצעות גלי מח

משיעוריו של הגאון רבי יצחק ישעי' וויים שליט"א

/ גאב"ד נוה אחיעזר - בני ברק

שאלה: המדענים מפתחים כיום בס"ד מכשירים המופעלים על ידי גלי המחשבה שבמח. שיהיו כלי עזר בעיקר לנכים, שבהתאם לרצון הנכה ומחשבותיו יפעילו בכוח החשמל ידיים ורגלים תותבות, מה דין שימוש במכשירים אלו בשבת*.

* הכרעת שאלה זו למעשה, תידון בידי גדולי הפוסקים שליט"א. ורק להאיר מעט באנו.

בסוף קונטרס חלק יהונתן (כ"ץ) (נ.י. תשס"ז), האריך בשאלה זו החתן הרה"ג יצחק כ"ץ שליט"א, וזה קיצור תיאור המכשיר שם: המוח מפעיל את אברי הגוף באמצעות שילוח גלים המכונים 'סיגנלים אלקטרונים' [כמאתיים פעם בשניה המועברים דרך העצבים אל שרירי האברים, וגורמים להפעלתם. בהעדר האבר ושריריו, משתילים בקצה העצב הכרות, מתקן בגודל כארבע מילימטר בשם 'ברייין-געיט', שבצידו האחד אלקטרודות עדינות לקליטת הגלים, המועברים דרך העצב ממרכזי ההפעלה במח, המתקן קולט את הגלים היוצאים מהמוח, ומעבירם למחשב זעיר, המפעיל את האברים התותבים. מבקשים מהחולה לרצות לעשות פעולות, למשל לסובב את המפתח, הגלים הנוצרים במוח כתוצאה מההוראה של כל פעולה, מוקלטים ומועברים למחשב, ומתכנתים את המחשב ללמוד את משמעות כל סוגי הגלים הללו. וכתוצאה מכך מתוכנת המחשב שבעתיד בהגיע סוג זה של גלים, יפעיל בכח חשמל את קפיצי התותב לביצוע הפעולה המבוקשת.

האותות לבני ישראל נעשו בשבת

מכשירים אלו פעולותיהם אינן נעשות ע"י אברי האדם, אלא ע"י מחשבתו בלבד. כבר בדור שעבר, עוד בטרם היו המצאות אלו מעשיות, החלו אחרונים דנים באיסור עשיית מלאכה בשבת ע"י מחשבה. בספר כליל תפארת (להגרא"מ רבינוביץ אב"ד בני ברק) בפרשתנו, הביא את דברי הפנים יפות כאן, שהוכיח שאסיפת משה את ישראל להראות להם האותות היתה ביום השבת, משתי סיבות. האחת, שהרי מבואר במדרש (רבה א, לב) שפרעה הניח להם יום אחד ובירורו להם את יום השבת, וא"כ לא היה להם זמן אחר להאסף אלא ביום השבת. ועוד כיון שצווה משה לעשות האותות כדי שיאמינו לו, חשש שלא יאמרו ישראל מעשה כשפים הם, לכך עשה את האותות בשבת, שאין כשפים שולטים בו כמו שאמרו בסנהדרין (סה, ב) אוב יוכיח וכו'. וכן משמע מלשון הכתוב והיה אם לא יאמינו וגו' ולקחת ממימי היאור ושפכת, ולא אמר ולקחת מים מן היאור. לפי שמשה נזהר בשבת אפילו מאיסור דרבנן, כמו שמצינו גבי אברהם אבינו ע"ה (יומא כח, ב), ואסור ליקח מן הים ליבשה, ע"כ היה הציווי שישאוב המים מערב שבת ומאותן המים ישפוך בשבת ליבשה, והיינו דכתיב בתר הכי והיו המים אשר תקח מן היאור, שכפל לשון והיה, גם כי והיו שני מיותר לגמרי, והיה די במה שאמר והיו לדם ביבשת, ולפי מ"ש היינו שהיה הציווי שהוא בעצמו יקח המים בע"ש מן היאור, וזהו שאמר והיו המים אשר אתה בעצמך תקח מן היאור ואח"כ יהיה בשבת לדם ביבשת. ולכך אמר פרעה ביום ראשון שאחר שבת זו, 'כתמול שלשום', דהיינו ביום שישי, ולא אמר כיום אתמול, שהוא יום שבת שבו היו שובתים. והקשה בכליל תפארת הנ"ל על הפנים יפות, דכיון שכתב שנזהר משה אפילו מאיסור דרבנן של לקיחת מים מהיאור בשבת, א"כ איך עשה משה

תפוצה לכל קהילות ישראל

עוד בעיתון

ניתן לעבור לכתבה הרצויה ע"י לחיצה על שמה.

אכילת מצה ואיסור החמץ
ב'הגדה של פסח' אנו אומרים: "מצה זו שאנו אוכלים על שום מה? על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ...
המשך בעמ' 3

שו"ת חורף
שאלה: האם ברכת 'ברוך שנתן מכבודו לבשר ודם' נוהגת בזמן הזה?...
המשך בעמ' 5

סיפור לשבת
"בגזירת הבית דין החי"מ"
בהקדמת הספר "נזיר השם" על הרה"ק רבי שמואל שמעלקא הורביץ הלוי מניקלשבורג, מובא המקרה על בני זוג...
המשך בעמ' 4

שביבים
■ למען תזכור
■ יתרון החוכמה
■ ושננתם לבנותיך / כיסוי ראש לנשים
■ "הנרות שלא נכבו"
המשך בעמ' 5

האותות בשבת, הלא המטה נהפך לנחש ע"י השלכתו, והוא איסור דאורייתא של בריאת בריה בשבת, שנאסר אף כשעושה אותו על ידי מחשבה או דיבור לבד. והוכיח שבשבת אסור לעשות מלאכה על ידי מחשבה מדברי המהרי"ש פרימו, בעל 'אמרי שפר', שהביאם החיד"א בפני דוד (בשלח, טז), שדעתו שכיון שהמן היה משתנה טעמו לפי רצון הבעלים ומחשבתם, נאסר לחשוב בשבת איזה טעם רצונו להרגיש, כי כשחושב על פת נחשב כאילו אפה, וכן כשחושב על תבשיל חייב משום מבשל. ולכן הי' צריך לחשוב בערב שבת איזה מאכל רצונו לטעום בשבת. וכבר ביום השישי היה ניתן במן הטעם המבוקש, וזה הכוונה של ציווי ה' (שמות טז, ה) והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו.

תיקון טבל ע"י מחשבה אסור בשבת

החיד"א שם הביא שמהרי"ש פרימו הוכיח שיש איסור אף על מחשבה הפועלת מלאכה, ממה שכתבו התוס' בגיטין (לא, א ד"ה במחשבה) שמותר להפריש תרומות ומעשרות בשתיקה בלא דיבור, והקשו א"כ אמאי אין מגביהין תרומות בשבת, כיון דאפשר במחשבה, מאי שנא ממדומע דר' יהודה אומר (שבת קמא, ב) אף מעלין את המדומע באחד ומאה. ותי' דשאני מדומע שכבר הוא מתוקן, אבל תחלת תקונו של טבל לא שרינן כיון דאפשר במחשבה. הרי דבשבת אסור לתקן דבר אף במחשבה לבד. והשתא א"ש דאמר את אשר תאפו וגו', דהגם דהוי במחשבה אסור בשבת, עכ"ד המהרי"ש פרימו.

היתר עשיית האותות בשבת

בטרם נדון בעניין שאלתנו, פעולה הנעשית ע"י מחשבה בלבד בשבת, אציין שבכליל תפארת הנ"ל כתב לתרץ תמיהתו, דכיון שנצטוה משה לעשות האותות הוי עשה, ודוחה שבת אף שכבר קיימה, כיון שעדיין לא נצטוה. או שכיון שעל ידי האותות נטע בהם אמונה, ומל את ערלת לבבם, נחשבת עשיית האותות כמילה ודוחה שבת. ואין צורך לבאר הדוחק בזה. - והתירוץ פשוט, שהוא כמקשה קושיה לאלקינו, שנצטווה משה במפורש להשליך המטה לעיני זקני ישראל, והיום היחידי שהיה יכול לאספם הי' שבת, א"כ הרי הי' משה מצווה לעשות כן בשבת, ומותר לכתחילה, כדרך שכל עבודת הקרבנות דוחה שבת, וברור. ולא כתב הפנים יפות שנזהר משה מחילול שבת בעשיית האותות אלא על שאיבת המים מהיאור, שכיון שניתן לעשותה מערב שבת, לא הותרה בשבת ועשאה ביום השישי.

בספר עיקרי הד"ט (או"ח יד, כא) הביא את דברי החיד"א הנ"ל בשם המהר"ש פרימו לאסור עשיית מלאכה ע"י מחשבה, ועל פי דבריו תמה על מה שכתב המהר"י עייאש בבית יהודה (א, סוס"י כט) דאסור למדוד בשבת לצורך הוראה, אבל לשער במחשבתו מותר. והקשה עליו דמהמהר"ש פרימו נראה שלדעת התוס' אף במחשבה אסור להתחיל לתקן. אם לא שנדחוק שהבית יהודה התיר רק היכן שכבר נעשה המעשה, כגון לשער במחשבה ביטול בשישים, שהוא כמו מדומע, אבל אם משער לתחילת התיקון, כגון מדידת מקוה שעדיין לא הוחזק, יהיה אסור לשער בשבת. החיד"א בפני דוד שם הביא, כי מה שהמן נתבשל ע"י המחשבה מפורש במכילתא בשלח שם (שמות טז, כג), את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו, ר' יהושע אומר מי שהוא רוצה אפוי היה מתאפה לו והרוצה מבושל היה מתבשל לו. ר' אלעזר המודעי אומר הרוצה לאכול דבר אפוי היה טועם בו כל אפויים שבעולם והרוצה לאכול דבר מבושל היה טועם בו כל בשולים שבעולם. ובפירוש זה ינחמנו, ביאר שרבי אליעזר עצמו דייק דבריו מדברי משה, דכיון שאמר להם מצוות שבת והזהירם על המלאכה, למה הוצרך עוד להזהירם שלא יבשלו ויאפו בשבת, מדוע שיחשבו שמותר לבשל. אלא על כרחך שכיון שהיה הדבר נעשה כפי רצונם ומחשבתם בלי מלאכה בפועל, והוה ס"ד למשרי, לכך הוצרך להזהירם שלא יחשבו בשבת אלא בערב שבת. ושוב הקשה הזה ינחמנו דכיון שאינה מלאכה למה נאסר להם, ותירץ שס"ל דאפילו מלאכה שע"י חשיבה, נחשבת כאילו עשאה בפועל. אי נמי שאסר להם לחשוב על אפיה, שלא יבואו לעשות מלאכה בפועל. – מדברי הזה ינחמנו עולה כמהרי"ש פרימו, שנאסר לישראל לחשוב בשבת כדי שיאפה, או משום שהמחשבה האופה נחשבת למלאכה או גזירה שלא יבואו לאפות בפועל. וזה מה שאמר משה את אשר תאפו אפו, דלא יחשוב בשבת עצמו אלא בע"ש.

והביאו האחרונים שגם בעלי התוס' בס' מושב זקנים (בהעלותך יא, ח) על וטחנו ברחיים, דנו בשאלת אפיית המן, שעל דברי רש"י: לא ירד ברחיים ולא בקדירה ולא במדוכה, אלא משתנה הי' טעמו לנטחנין ולנדוכין ולמבושלין. הקשו ותימה הא כתיב את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו, אלמא היה נאפה ומתבשל, ואין לומר לאו דווקא אפו אלא תחשבו עליו (ולדברי) [לדבר המתבשל, למה היה אסור בשבת לחשוב עליו שיש בו טעם תבשיל. ו"ל (דלשון) [דכיון דלא היה מתהפך אלא על פי דבורו לתבשיל, חשוב תקון. דהא אפילו הפרת נדרים לצורך שבת איבעיא לן בנדרים (עז, א) ובסוף שבת (קנז, א) אי שרי בשבת, ואע"ג דהתם שרי, הכא חשיב תקון. והבינו האחרונים שס"ל כהמהרי"ש פרימו שאסור לחשוב בשבת כיון שיתהפך טעמו, עיין בדרך אמונה (שמיטה ויובל א, ז, ביה"ל ד"ה סוקרין) וכ"כ בשיטתו הרבה מחכמי זמנינו, ואכמ"ל.

אלא שראיתי בחבצלת השרון (קרליבך, בשלח) שהבין שתירוץ המושב זקנים הוא, שהיה צריך להוציא בפיו את הטעם שרוצה להרגיש במן, וכיון שהיה במחשבת האפיה גם דיבור אסור בשבת, דמתקן ע"י דיבור. וזה מה שמדמה להפרת נדרים. והבין שדעת המושב זקנים להתיר בישול ע"י מחשבה בלא דיבור. וצידד שבישול המן במחשבה יהיה אסור, אף שבישול בחמה מותר. דאין דרך לבשל בחמה, משא"כ המן היה דרכו לבשלו במחשבה. וכדרך שכתב באגרות משה (ג, נב) דהמבשל במיקרוגל חייב, כיון שדרכו בכך.

אסור בשבת לבשל במחשבה כשאי אפשר במעשה

אך כמדומה לי שאין זו כוונת תירוצו, דחז"ל אמרו שהמן נשתנה במחשבה, וכמ"ש בשאלתו. ולא הזכירו דיבור, ולכן לא מסתבר שיבליע חידוש כזה בדבריו ללא דיון בחידוש זה.

ולענ"ד כוונת המושב זקנים, שכיון שלא היו יכולים להכינו על ידי בישול, וכלשון רש"י: לא ירד לקדירה לעולם. (ועי"ש לפני זה שהביא דעה שהרשעים היו צריכים לבשלו, וכדמשמע גם ביומא (עה, א), ואכמ"ל בזה), אלא ע"י מחשבה, זהו נקרא דרך בישול ואפיה שאסרה תורה ולכך אסור. ויתכן לומר שאילו היו יכולים גם לבשל במעשה וגם לחשוב, לא היתה נחשבת החשיבה מלאכה. [ואין זו הסברה לאסור מיקרוגל הנ"ל בשם האגרות משה, כי במיקרוגל אנו מבשלים דברים המתבשלים גם באופן אחר. - וא"כ אין דברי המושב זקנים מכוונים ממש לדברי המהרי"ש פרימו והזה ינחמנו שכתבו שכל מחשבה שעושה פעולה נקראת מלאכה. כי המושב זקנים כתב שרק כיון שלא ירד לקדירה כלל נקראת המחשבה מלאכה. - הרי שלדעת בעלי התוס' הללו, בדבר שאין אפשרות להכינו אלא על ידי מחשבה בלבד, נחשבת המחשבה למלאכת איסור בשבת.

ובספר עיקרי הד"ט שם תמה על המהר"ש פרימו, שהרי מהתוס' בגיטין

מוכח להפך, שכל שאינו תיקון מעיקרו, ואפשר לתקנו במחשבה בלא מעשה, כמדומע, מותר לתקנו אף ע"י מעשה בשבת. וציין לדברי השער המלך (תרומות ד, טז) שהבין כן בדעת התוס'. גם החיד"א עצמו בשו"ת יוסף אומץ (צב, ב) הודה לדברי העיקרי הד"ט, וכתב שראה מי שכתב כן (לע"ע לא מצאתיו) בשם מהרי"ש פרימו, ולא בחן את הראיה שהביא מהתוס'. ובאמת התוס' ברור מיללו דאפשר במחשבה ושרי בשבת.

אך כתב החיד"א, דיש לומר דדעת רש"י דבטבל אף במחשבה אסור בשבת דמקרי תקון, ומשו"ה אין מגביהין תרומות, דלא שרי אפילו במחשבה, משא"כ דימוע דשרי במחשבה, ומשו"ה מעלין. ומצינו בכריתות (יט, א) דבשבת מלאכת מחשבת אסרה תורה, הרי דבשבת המחשבה עיקר, וה"נ אסור לתקן במחשבה. ובמנחות (סד, א) פרש מצודה להעלות דגים, והעלה תינוק ודגים, רבא אמר חייב זיל בתר מחשבתו. וגם רבה דפליג עליה, שאני התם דאמר זיל בתר מעשיו, אבל הכא דליכא אלא מחשבה מודה. והעיקרי הד"ט והחיד"א הנ"ל מציינים שהשער המלך (תרומות ד, טז) כתב ג"כ בדעת רש"י גיטין (לא, א) הנ"ל, שבמדומע שהוא מתוקן מקודם מותר בשבת ליתן עינו בצד זה ולאכול בצד אחר, אבל בטבל שלא נתקן לא התירו ליתן עינו בצד זה וכו' דמחשבתו נחשבת מתקן. - הרי שלרש"י יש איסור לחשוב מחשבה שפועלת מעשה תרומה.

והביא החיד"א מספר האגודה בגיטין כתב וז"ל פירוש בקונטרס וכו' ומ"מ אין מגביהין תרומה ומעשרות בשבת משום דחשוב תקון, אבל מדומע מעלין בשבת עכ"ל. ואפשר לפרש כוונתו כמ"ש לדעת רש"י, דגם במחשבה אסיר דחשוב תקון, ומשו"ה אין מגביהין. אבל בהאגודה פ"ק דחולין כתב דע"י מחשבה אסור בודאי. וצ"ל דבגיטין כתב לשיטת רש"י. א"נ התם לדעת התוס' דחולין קאמר. – וסיים החיד"א דאולי המהרי"ש פרימו היה מפרש דעת רש"י כנ"ל, ועל פי זה תירץ פסוקי פרשת המן, ושמע השומע וטעה ותלה דבריו בדברי התוס'.

המשך בעמוד 6

פרשת בא

אכילת מצה ואיסור החמץ

/ הרב יעקב הלוי פילבר

ב'הגדה של פסח' אנו אומרים: "מצה זו שאנו אוכלים על שום מה? על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ (שמות לט)", וכנראה שאין זו הסיבה היחידה לאכילת המצה, שהרי התורה עוד בהיותם במצרים הקדימה את מצות אכילת המצה (שמות יב יח) לסיפור הבצק שלא הספיק להחמיץ, משמע שלמצות אכילת המצה יש סיבה נוספת שאינה רק בגלל עוגות? המצות שהוציאו ממצרים. ונראה לומר שבמצות אכילת המצה ואיסור החמץ מונחת תמצית ההתנהגות של היהודי לפי התורה: וההסבר הוא שהחמץ וגם המצה שניהם נעשים מאותו בצק, ויש דמיון בין הבצק לאדם, שניהם מורכבים משני דברים, הבצק עשוי מקמח ומים וכך האדם מגוף ונשמה, הקמח מקביל לגוף והמים לנשמה ("נמשלו דברי תורה למים"), והנה קמח לבד ומים לבד אינם מחמיצים, וכן גוף לבד ונשמה לבדה אינם חוטאים, רק ההרכבה של השנים יוצרת את הפוטנציאל, בבצק את החמץ ובאדם את היצר, ולכן במקורות חז"ל מסמל החמץ את יצר הרע, וכך מכנים אותו: "השאור שבעיסה". והנה מצד אחד התורה מחמירה באיסור החמץ, עד שאינה מסתפקת לאסור אותו בהנאה, אלא שהוסיפה עליו גם איסור "בל יראה ובל ימצא", והכל כדי להרחיק את האדם מן העבירה. ואם כך היה צריך לאסור את המצה שהיא המצרך בעל הסיכון הגדול ביותר שיהיה בו חמץ, שהרי טעות קטנה באפייתה הופכת את המצה לחמץ, ולכאורה הדבר הראשון שהיינו צריכים לאסור עלינו בפסח היה צריך להיות המצה, והנה לא זו בלבד שאין התורה אוסרת אותה עלינו אלא אנו חייבים לאוכלה בפסח, מה מלמדת אותנו העובדה הזו?

פוטנציאל החמץ נמצא בבצק שממנו אנו אופים את המצה והוא מקביל ליצר המתסיס ומפתה את האדם, והשאלה היא איך צריך האדם להתייחס אל היצר הזה? אומות העולם, ובעיקר הנצרות, ראו ביצר אויב שיש לחסלו, מטעם זה הכומר הנוצרי אסור בנישואין, והסגפנות והתבודדות מן החברה היא המשובחת. לא כן דרכה של התורה, חכמינו אומרים לנו שהגיבור אינו זה ההורג את יצרו, אלא "איזהו גיבור? הכובש את יצרו", אנו מצווים מצד אחד לשמור על היצר בשלמותו, ועם זאת לשלוט עליו ולהשתמש בו לטובה. כי היצר כשלעצמו אינו טוב ואינו רע, אלא הכל תלוי בשימוש שהאדם עושה בו, אם האדם שולט על יצרו ורותם אותו למשימות חיוביות, הריהו הופך את היצר למכשיר של מצווה, ואם חלילה מתעלם האדם מיצריו ונותן להם דרור לפעול ללא ביקורת והכוונה, כי אז הופך היצר סרסור לדבר עבירה. על השימוש הנכון ביצר אמרה התורה: "ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך", וכמו שדרשו חז"ל (ברכות נד א): "בשני יצריך - ביצר טוב וביצר הרע", והמצווה הראשונה בתורה היא "פרו ורבו" שאפשר לקיימה רק בחיים משותפים עם אשה. התורה בכללה מכוונת אותנו להיות מעורבים עם הבריות עד ש"הפורש מדרכי ציבור אין לו חלק לעולם הבא" (רמב"ם הל' תשובה פ"ג ה"א). על הכתוב "אנשי קודש תהיו לי" היה רגיל רבי מנחם מנדל מקוצ'ק לומר: מלאכים בשמים - אומר ריבונו של עולם לישראל - יש לי אלפי רבבות, איני רוצה שתהיו מלאכים, המשיכו להיות אנשים, אלא שאת האנושיות שלכם תחיו בקדושה, קדושה אנושית אני רוצה מכם.

מצות אכילת המצה ואיסור החמץ באו ללמד אותנו כיצד להתנהג עם היצר, המצה מסמלת את שליטתו של האדם על יצריו ואילו החמץ את אי שליטתו של האדם על היצר, להודיענו שהמצווה והעבירה אינן באשמת היצר (הבצק) אלא איך האדם נוהג עמו, אדם השומר על הבצק (היצר) שלא יחמיץ, שלא יטפח ויתפרץ ללא ביקורת, הוא עושה מהבצק (היצר) מצווה (מצה), אך מאותו בצק (היצר) בהתנהלות לא נכונה, באי השגחה והכוונה, מאותו בצק (יצר) הוא מקבל חמץ האסור בהנאה ואכילה. והדבר משתלב בסמל נוסף של חג הפסח שאנו מוצאים בחמץ והמצה, והוא החירות והעבדות. המצה את החירות והחמץ את העבדות, כי השולט על חייו המנהל את חייו לטובה הוא בן החורין ואילו אדם שיצריו שולטים עליו ועושים בו כרצונם הריהו במצב של עבדות שחייו מוכתבים ע"י יצריו.

סיפור לשבת

"בגזירת הבית דין הח"מ"

/ יונתן גלים

בהקדמת הספר "נזיר השם" על הרה"ק רבי שמואל שמעלקא הורביץ הלוי מניקלשבורג, מובא המקרה על בני זוג שלא נפקדו בפרי בטן. הזוג הגיע אל בית הדין שהורכב משלושה דיינים, שידון ויפסוק ב"טענות ותביעות למה נגרע, הרי כמה שנים אנו דרים כדרך כל הארץ ואין לנו בנים חיים וקיימים לקיים מצוות פרו ורבו, והרי 'לא תוהו בראה לשבת יצרה'". ולא רק זאת. האישה טענה שהיא חולנית וסובלת מחושים וכאבים, ועתה ביקשו מבית הדין שיפסוק על פי התורה הקדושה שיזכו בילדים ושהאישה תבריא.

חברי בית הדין צירפו אליהם את ר' שמעלקא ולא נבהלו כלל ולא נרתעו מהתביעה החריגה.

וכך מסופר שם:

"ויצא מאתנו הבית דין על פי דעת תורתנו הקדושה, שבוודאי הוא אמת מה שכתוב בתורתנו הקדושה, מפי עליון לא תצא הרעות (כלומר, זה פשוט שאין הקב"ה רוצה ברעתם), רק מחמת מקטרגים ר"ל. וכבר ידוע מה שכתבו "אם יש דין למטה אין דין למעלה", וידוע העושה מצווה אחת כתיקנה וכו' ואין לך מצווה גדולה ממצות מילה בלי שום פניה. על-כן, יצא מאתנו בית דין החתום מטה לפסוק דינו, שלאחר שקיבל על עצמו (הבעל) הנהגת הרפואה, הקב"ה בודאי ישלח רפואה שלמה במהרה בקו הבריאות בשלמות ובשנה הזאת מיום דלמטה תלד בן זכר חי וקיים לתורה ולחופה ולמעשים טובים. ובצירוף רבנו הקדוש מו"ה שמואל שמעלקא".

על כך שהפסק התקיים אפשר ללמוד מפסק דין שני המובא שם על הילד בשם שמואל יוסף חיים הנולד לאשה בינה, שהיה חלש ומחמת עין הרע שמקטרגים עליוּ פסקו עליו בית הדין בצירוף רבנו הקדוש ר' שמואל שמעלקא, לפי הפסוק בתורה "פוקד עוון אבות על בנים" על דרך שיחיה הילד כדי שיוכל לתקן כל עוונות אביו כי "ברא (בן) מזכה אבא" - "ע"כ יצא מאתנו ב"ד בצירוף רבנו הקדוש הנ"ל שיהיו בטלים ומבוטלים כל הדינים מהילד הזה הנ"ל ובפרט שלא מצינו בכל הש"ס שראוי להיות קטרוג על ילד כמוהו. על-כן יצא פסק ב"ד מאתנו החתום מטה בצירוף רבנו הקדוש, שיהיו בטלים ומבוטלים כל הדינים מהילד הזה עד ארבעים יום בגזירות הב"ד הח"מ ובצירוף רבנו הקדוש הנ"ל"

עוד כותב נכדו של ר' שמעלקא הקדוש והטהור, שביום הסתלקותו היו לו שני כיבודי סנדקאות, ואח"כ קרא לתלמידיו הגאונים הקדושים כאשר ישב על כסא מלכותו ואמר להם בלשונו הקדוש: תדעו שהיום יום פטירתי, והייתה בכייה גדולה בין התלמידים ואמר להם: "תדעו שאני נשמת שמואל הנביא וסימן לדבר שמואל היה שמו שמואל ושמי ג"כ שמואל, שמואל היה לוי ואני ג"כ לוי, שמואל חי נ"ב שנים ואני ג"כ נ"ב שנים. אלא ששמואל נשאר שמו שמואל ואני נשארתי שמעלקא, אולי אם היו מכנים אותי בשם הקודש שמואל, הייתי שמואל הנביא ממש"

הוא ואחיו ר' פנחס בעל ה"הפלאה" היו תלמידי הגר"א וכשביקש מהם לחתום נגד החסידות רצו ללכת בעצמם לראות במה מדובר וכשהלכו כבר נשארו שם והיו מתלמידי המגיד הגדול ממזריטש זי"ע.

ר' שמעלקא התקבל כרב המדינה אפילו ע"י ה"מתנגדים". מתלמידיו: הצדיקים החוזה מלובלין (שהיה גם הוא ממשפחת הורביץ), ר' מנחם מנדל מרימינוב ור' משה לייב מססוב זי"ע.

האחים הצדיקים ר' שמעלקא ור' פנחס היו נכדיו של ר' מאיר - מהר"ם מטיקטין - מהרבנים החשובים בדורו. בעל מופת וצדיק הדור. הבעש"ט כיבדו מאוד והעיד עליו שראוי הוא שהשכינה תשרה עליו אלא שאין הדור ראוי לכך. הוא עצמו מצוטט בסוף ספר "נזיר ה'": "אף שזה כמה שנים שנגלה אלי מן השמים שראוי הייתי שתשרה שכינה עלי אלא שאין דורי ראוי לכך".

סבו של ר' מאיר מטיקטין הוא ר' פנחס הלוי איש הורביץ - ראש הקהילה בקראקא, נשיא ועד 4 ארצות, רב ומקובל גדול וגיסו של הרמ"א. ר' ישראל סרוג, תלמיד האר"י ומפיץ תורתו באירופה העיד עליו "בן יאיר" (הכוונה שהוא גלגול של ר' פנחס בן יאיר חתנו או חותנו של רשב"י). תלמיד אחר של האר"י שהגיע לעירו התבטא: "מה ר' פנחס בן יאיר עושה בפולין?"...

הבעש"ט אמר, שמשפחת הורביץ היא אחת משלוש משפחות נקיות שבישראל דור אחר דור (בספר "השמן הטוב"). שורשי המשפחה עוברים בצרפת ובגירונה שבספרד, צאצאי ר' זרחיה הלוי "היצהרי" - בעל "המאור", דרך ר' שם טוב הלוי מגדולי ספרד שמוצאו מגולי ירושלים, המיוחסים ליוצאי ירך שמואל הנביא מבני בניו של יצהר בן קהת בן לוי.

* הסיפור הנ"ל כבר פורסם בעבר במדור זה ולא באתי אלא להזכירו, שמא כדאי להשתמש בבית דין של אנשים יראי שמים לפתור בעיות מציקות...

שו"ת חורף
הרב שבתי יגל / הכולל הקהילתי רעננה

נשאלתי: האם ברכת 'ברוך שנתן מכבודו לבשר ודם' נוהגת בזמן הזה?

תשובה: ברכה זו נתקנה לומר על מלכי אומות העולם[א], ודנו הפוסקים האם בימינו אפשר לברך ברכה זו.

כל הפוסקים החלו את דיונם מתוך דברי הרדב"ז[ב] (בשם רבינו אברהם) שאפשר לברך ברכה זו בשם ובמלכות רק על מי שיש בידו הסמכות להרוג במשפט ומוות וחיים תלויים בו, ומשום כך יש לברר האם תנאי זה קיים בראשי הממשל בימינו במדינות השונות.

יש שסברו[ג] שמכיוון שיש ביכולת ראש הממשל לתת חנינה לנדונים להורג (כנהוג בחלק מהמדינות) אם כן שייך עליו ברכה זו, ויש שסברו[ד] שספק ברכות להקל וטוב לברך בלא שם ומלכות.

בשו"ת 'שבט הלוי'[ה] העלה שכל דברי הרדב"ז נסובים על מי שאינו מלך ממש והוא רק ממונה מטעם המלך ורק בו צריך להתקיים התנאי הנ"ל, אבל במלך ממש המיוחד שבעם (או במלכה) שנוהגים בהם את כל גינוני המלכות כנהוג בבתי המלוכה הקיימים בחלק ממדינות אירופה אפשר לברך עליהם בשם ובמלכות ברכה זו.

אמנם אין לברך ברכה זו אלא כשרואים את המלך או המלכה לבושים בבגדי מלכותם ומלווים הם בפמלייתם המכובדת והידועה של המלכים שאז אכן מבחין בכבוד שנתן ה' לבשר ודם[ו].

ומסופר על הגרי"ח זוננפלד זצ"ל שבירך ברכה זו כשנפגש עם מלך ירדן בחשאי באוהל כאשר היה המלך מוקף בשומרי ראשו[ז].

אמנם לאחרונה ראיתי דעת הגאון הרב אשר וייס שליט"א בעניין זה[ח], ודעתו שאין לברך ברכה זו כלל בזמנינו, שעל בתי המלוכה באנגליה ובשאר מדינות אירופה אין לברך כי אין להם שום סמכויות ואין במלכותם מאומה מלבד כבוד מדומה וריק, על נשיאי המדינות הנבחרות אין לברך משום שאין בתפקידם שמץ של מלכות והם נבחרים רק לזמן מוגבל ואין להם כל זכות לשפוט ולהעניש, ועל השליטים האכזרים והעריצים שיש בידם להחיות ולהמית אין לברך, שהרי בעיני משפחת העמים המתוקנים אין זה כבוד כלל אלא גנאי ובזיון גדול ואין לברך את ה' שנתן מכבודו לבשר ודם על דבר שאינו כבוד אלא בושה ובזיון.

א - כמבואר באו"ח סימן רכ"ד.
ב - שו"ת רדב"ז ח"א סימן רצ"ו הובא להלכה במגן אברהם ובמ"ב סימן רכ"ד.
ג - עיין שו"ת יחוה דעת ח"ב סימן כ"ח ומ"מ נוספים משם.
ד - עיין שו"ת תשובות והנהגות חלק ב' או"ח סימן קל"ט ועיין שם שמחלק בין המלוכה באנגליה לנשיא ארה"ב.
ה - חלק א' סימן ל"ה.
ו - כמבואר בשו"ת יחוה דעת שם ופוסקים נוספים המובאים שם.
ז - פסקי תשובות סימן רכ"ד הערה 28.
ח - שיעורי הגר"א וייס שליט"א לפרשת 'וארא' תשע"א בעניין 'כבוד מלכים'.

שביבים
/ שאול שיף

למען תזכור

אמר הרה"ק רבי אלעזר מנחם מלעלוב זצוק"ל: כשאדם מישראל מעיין בספר על שולחנו ובסיום הסעודה הוא מנער את הספר מן הפירורים שעליו טרם יחזירו למקומו - הריהו מקיים בזה בכל ימות השנה את צווי התורה "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך ".

(לקוטי דברי דוד)

יתרון החוכמה

הרה"ק רבי נפתלי צבי מרופשיץ זצוק"ל היה שנון, חריף וחכם מופלג. באחד הימים פנה אליו רבו, החוזה מלובלין זי"ע ושאל אותו: הן התורה מצווה אותנו לאמר: תמים תהיה עם ה' אלקיך, מדוע אין היא מצווה עלינו חכם תהיה... אמנם כן רבי ומורי - השיב רבי נפתלי, אבל לכמה חוכמה נצרך האדם כדי להגיע לתמימות.

(אור ישרים)

ושננתם לבנותיך / כיסוי ראש לנשים

בכ"ב בכסלו תשס"ט הסתלקה לבית עולמה, גב' ריבה קושיצקי ע"ה, רעייתו של מר יואל קושיצקי, המכהן יו"ר הוועד המנהל של המכללה האקדמית לחינוך אורות ישראל. אחת מיוזמות המשפחה להנצחת זכרה הייתה הקמת "מדרשת ושננתם לבנותיך". מדרשת ושננתם לבנותיך שמה לעצמה מטרה להעצים משמעותית את התחום ההלכתי המעמיק וזאת בקרב תלמידות המכללה הרואות בכך עניין. שכן, לימודי המדרשה אינם חלק מן הלימודים האקדמיים של המכללה ואינם חובה לימודית. במהלך השנתיים האחרונות השתתפו ומשתתפות למעלה מעשרים סטודנטיות בלימודי המדרשה. אחת מחובות הלומדות בתוכנית זו מתמצית בכתיבת עבודה תורנית מקיפה בנושא הלכתי שנבחר על ידי הכותבת. באחרונה סיימה קבוצה ראשונה של סטודנטיות את לימודיה במדרשה, ומכללת אורות ישראל בנשיאותו של היקר ביקרים, הרה"ג פרופ' נריה גוטל, הוציאה לאור בימים אלה את אסופת החיבורים התורניים שלהן. פירות משובחים ביותר! וזאת, למרות שהכותבות החלו רק באחרונה את צעדיהן בתחום מורכב זה של לימוד תושב"ע בהעמקה.

אחת הלומדות, טלי אור, הגישה חיבור הלכתי על הנושא: כיסוי ראש לנשים בהלכה ובמנהג. החבור מקיף ביותר, ואני מצטט כאן את תמציתו כפי שבא לידי ביטוי בסיכומו.

"...נראה שרוב הפוסקים סוברים שהחיוב לכיסוי ראש האישה הוא

מדאורייתא או מדרבנן אבל נרמז מדאורייתא. הטעמים למצוות כיסוי ראש הם כיוון שכיסוי הראש מבטא בושה בעקבות חטא אדם הראשון. בנוסף השער נחשב כערווה וכן על מנת להצניע את האישה. ראינו כי רווקות בתולות רשאיות ללכת בגילוי ראש אך בזמן תפילה או כשמברכות צריכות לכסות את ראשן לדעת הגר"ע יוסף. לעומת זאת הציץ אליעזר מקל. ראינו כי מאורסת אינה חייבת בכיסוי ראש עד לאחר הייחוד. ראינו כי על פי הבית חדש והבית שמואל, רווקה בעולה, היינו גרושה או אלמנה, חייבת בכיסוי ראש. בנוסף ראינו כי בשו"ת אגרות משה יש היתר לגרושה או אלמנה ללכת ללא כיסוי ראש במקום שבו יש חשש להפסד גדול. לעומת זאת בשו"ת יביע אומר חולק על דברי הרב פיינשטיין וכותב שגם במקום הפסד ממון בגרושה או באלמנה ניתן רק להקל להתיר לה לחבוש פאה נכרית. ראינו עוד שבשו"ת אגרות משה מובא שיש להתיר לגרושה לילך בגילוי ראש כדי שלא ידעו שהייתה נשואה, אך ההיתר הוא לא באופן קבוע, ולכן במקום שאין חשש שאם תכסה את ראשה לא יתעניינו בה, חייבת לכסות ראשה. שאלנו מהו היקף כיסוי הראש. וראינו כי הראב"ד כותב שמותר לקרוא קריאת שמע מול אשתו כאשר ישנו "שער מחוץ לצמתה שאינו מתכסה". לפי החת"ם סופר "שער מחוץ לצמתה שאינו מתכסה" הכוונה לשערות היוצאות עדיין מחוץ לשני כיסויים שהשער מכוסה בהם. המהר"ם אלשקר מסתמך על דברי הראב"ד ומתיר לאישה להוציא צמה בפני בעלה מחוץ לכיסוי הראש "להתנאות בו". ולפי האגרות משה מדברי הראב"ד עולה כי יש היתר להוציא עד טפח מהשער.

ראינו כי הפאה הנכרית מוזכרת בגמרא במקומות שונים, ומכאן השלטי גיבורים מתיר לנשים נשואות לצאת בפאה, כדי שלא תתגנה על בעלה. ראינו כי הרמ"א מסתמך על דעת השלטי גיבורים ומתיר לקרוא קריאת שמע מול אישה המכסה ראשה בפאה. אך הרמ"א לא הביא את שיטת השלטי גיבורים באבן העזר ששם מובאים יסודות ההלכה של כיסוי הראש לאישה. ראינו כי שו"ת באר שבע כותב שלדעתו פאה נכרית המוזכרת בגמרא, הייתה מכוסה תחת השבכה ועל ראשה רדיד ושימשה לנשים שיש להן שער מועט, כדי שלא ירגישו בעליהם שיש להן קצת שער מתחת לרדיד, ולכן הבאר שבע מתפלא על דברי השלטי גיבורים שמדבריו נראה שמותר לחבוש פאה ללא כיסוי מעליה. המהר"י מחזק את דברי הבאר שבע, שהפאה צריכה להיות מכוסה תחת השבכה. אומנם השלטי גיבורים מעלה את האפשרות שהפאה הייתה מכוסה ודוחה אותה. לדעת הבאר שבע המשנה שהתירה לצאת לחצר בפאה, הכוונה לחצר שאין הרבים עוברים בה. בספר מור וקציעה כותב היעב"ץ שהמגן אברהם הבין מדברי הרמ"א, שהרמ"א התיר לחבוש פאה נכרית בכל מקום וזה אינו נכון, שהרי הרמ"א התיר לאישה להיות פרועת ראש רק בפני בעלה, אבל לגבי אחרים בוודאי אין היתר משום שיש בזה איסור פריצות."

"הנרות שלא נכבו"

גנזך קידוש השם (בני ברק / מנכ"ל: הרב דוד סקולסקי) הוציא באחרונה לאור ספר הנושא את השם "הנרות שלא נכבו". ספר זה שנכתב בדם לבו של פליט שואה, הרב החסיד, ר' מרדכי דויטשר ז"ל, היא חוליה נוספת מצמררת בשרשרת העדויות המספרת על עוצמתה של גבורת הרוח היהודית בתקופת השואה הנוראה. לבקשת המשפחה לא נערכו שינויי לשון ועריכה, שם הספר והעדות עצמה. אין לי מושג בכמה עותקים הודפס הספר, ובכל מקרה הוא מופנה לציבור החרדי בעיקר וחבל. אני לא רואה שום סיבה מוצדקת, מדוע סידרת הספרים על הגבורה היהודית בתקופת השואה, שיצאו לאור מבית גנזך קידוש השם, לא תופץ בחנויות הספרים הכלליות. החומרים בהחלט מרתקים, אם אפשר בכלל להשתמש במונח הזה לגבי עדויות מהסוג הזה, ואולי כדאי לחשוב על שערי הספרים שיעוצבו בצורה קצת שונה. הגבורה היהודית הוא פרק נורא הוד שיש להנחילו לכלל הציבור ובמיוחד לנוער ואם הדבר היה בידי הייתי מתרגם כמה מן הספרים לשפה האנגלית והצרפתית.

הפעלה בשבת של מכשירים באמצעות גלי מח - המשך

בשו"ת הר צבי (או"ח א, קעד) תמה על המהר"ש פרימו, למה הביא ממרחק ראייתו מהתוס' בגיטין, ולא דייק דבריו מהפסוק עצמו והמכילתא, דכיון שלא הי' במן אפיה, על כרחך נאסרה גם המחשבה, כמו שאמר את אשר תאפו אפו (היום ולא מחר). (ולא ראה את דברי החיד"א במקורם, שדן בדברי המכילתא). ותירץ דממקרא זה דאשר תאפו אפו אין לנו שום ראי' לאסור מלאכה ע"י מחשבה, דודאי שאחר הזהרת התורה אשר תאפו אפו, דהיינו שלא יחשבו מחשבה זאת של אפיה ובשול אלא בערב שבת דוקא, מסתבר שאם ימצא מי שיעבור על דבר זה, בודאי לא תהני לו מחשבה זו ולא יהיה לו טעם מבושל. דזהו גילויא דקרא דכשם שלא ילקטו את המן בשבת כן אסור לבשלו בשבת, ולא יהא חוטא נשכר, ומחשבתו בטלה ולא עבר כלום. וגם זה גופא מודיע הפסוק דאת אשר תאפו אפו מע"ש, דהיינו שתחשבו מע"ש ויאפה. אבל בשבת לא יהיה אפשר, שבידים ממש אסור, ובמחשבה אי עביד לא מהני ביום השבת, דלא עביד הקב"ה ניסא לרשיעא, וכיון שכן שוב אין ראי' דבמחשבה למלאכה יש איסור, אלא הודיע להם שיכינו בערב שבת, כי בשבת לא תהיה מציאות בישול אפיה לא בידיים שאסור, וגם במחשבה, שלא תועיל.

וסיים ההר צבי, דלפי"ז עדיין יקשה לשון מהר"ש פרימו, שהוא אומר דזה שנאסר להם לחשוב בשבת, דדוקא בע"ש מותר לחשוב מה שהוא רוצה. מה שייך לשון איסור מחשבה בשבת, כיון דמחשבתו בטלה וכמאן דלא עביד כלום. - ולא הבנתי ראייתו דחייתו וקושייתו, דהרי רק לאחר שנכריע מכח התוס' או הרש"י בגיטין, כהמהר"ש פרימו, שיש איסור לחשוב בשבת, ניתן להמשיך ולומר שבוודאי לא הועילה מחשבת האיסור במן, ולא הורגש טעם האפיה כתוצאה ממחשבה בשבת. ולכן צ"ל שהפסוק רק הודיעם שלא תועיל להם בשבת המחשבה, ומייעצם שיחשבו בע"ש. אבל אילו נניח שלא כמהר"ש פרימו, ומותר לחשוב בשבת אף שנאפה ע"י כך, א"כ הרי תועיל מחשבתו. ולא שייך לפרש שהודיעם שיחשבו בע"ש כי לא יהיה להם בשבת, שהרי מותר לחשוב אף בשבת. ועל כרחך הודיעם רק איסור אפיה במעשה.

והביאו האחרונים את ספיקו של הגר"ע איגר בגליון השו"ע (או"ח תרלג, ד) על מ"ש שסוכה גבוהה מכ' אמה ומיעטה בתבן שביטלו

כשרה (והביטול צ"ל בפה), ואסר המג"א למעט ביו"ט, שמתקן הסוכה. ונסתפק ההגרע"ק איגר במיעט בערב יו"ט, אם יכול לבטל ביו"ט. ולכאורה ספקו הוא דלא מצינו מלאכה על ידי דיבור או מחשבה בלבד. ובמשנה ברורה בשער הציון (טו) הביאו, וביאר ספיקו דאף דביטול חמץ מותר ביו"ט, הכא מתקן הסוכה ע"י ביטולו, ואסור במחשבה כמו שנאסר לתרום בשבת אף בקריאת שם. והשעה"צ מצדד להקל כיון שלכמה פוסקים די בביטול במחשבה בלבד. וציין שברבינו מנוח (סוכה א, יג) נסתפק בזה, וכתב דמסתברא דמבטל ביו"ט, שהרי אין בו מעשה כלל, ואפילו מעשה זוטא כגון דיבור, דהא בביטול בלבו סגי (כמו שביאר לפני כן, דהביטול עצמו הוא במחשבה, אלא מפני חשש דילמא מימלך ושקיל ליה, הצריכו שיבטא בפיו).

א"כ מצאנו לאחד מגדולי הראשונים, רבינו מנוח, שהתיר עשיית מלאכה על ידי מחשבה, שלא כמהרי"ש פרימו (במגדים חדשים (ברכות מח, ב) ציין שכ"כ גם בדרשות מהר"ם ן' חביב, ולע"ע לא ראיתיו). והבנת האחרונים במושב זקנים. והסכים עמו המשנה ברורה. (אלא שיתכן שיש חילוק בין מתקן לשאר מלאכות, ועיין מש"כ בהאיר יוסף (לורנץ) שבת (קס), ואכמ"ל). ולפי מה שביארנו לעיל את דברי המושב זקנים, שרק כשאי אפשר לעשות המלאכה ע"י מעשה, נחשב המחשבה מלאכה. לא יחלקו רבינו מנוח ובעלי התוס', ושניהם יתירו מחשבה במקום שניתן לעשות את הפעולה גם על ידי מעשה. גם נראה מהרבינו מנוח שמלאכה ע"י דיבור כן נאסרה, וכהבנת החבצלת השרון במושב זקנים.

מסקנת דברינו לעניין עשיה ע"י גלי מח:

מלבד הדברים שהבאנו, יש עדיין כר נרחב של השוואות וחילוקים בספרי חכמי זמנינו, אלא שאין כאן מקום להאריך בהם, ובפרט כי לא באתי חלילה להביע דעה להלכה למעשה. ואסכם רק את הצדדים להלכה שיוצאים רק מדברינו לעיל (בלי להתחשב בשאר ראיות ושיטות), דלדעת רבינו מנוח והשעה"צ ולהבנת החבצלת השרון במושב זקנים, לכאורה אין כל איסור (לפחות דאורייתא) להפעיל מכשיר על ידי גלי מח. אבל אם האבר התותב או כלי עזר אחר יופעל על ידי דיבור (שכבר פותחו כיום מכשירים כאלו), לדברי הנ"ל יש חשש גדול לאיסור דאורייתא. - ולדעת המהרי"ש פרימו, ולהבנת האחרונים במושב זקנים, יש איסור (דאורייתא?) להפעיל מכשיר על ידי גלי מח. ולהבנתי בדברי המושב זקנים, דעתו שכל מלאכה שניתן לעשותה ע"י מעשה, נחשב עשייתה על ידי מחשבה או דיבור עשיה שלא כדרכה, וכעין כלאחר יד וכדומה (ויש להאריך, ואכ"מ), ויש מקום להתירה לחולה במקום צער. - אך ברור שכל המסקנות מתייחסות רק לצדדים שהבאנו בעניין, וכאמור נקודות רבות עדיין צריכים ליבון. ועניינים כאלו לא ניתנו להכרעה ע"י שכמותי, ולפלפל ולהאיר כדרכה של תורה באתי.

בסוד שיח

כשם שפרצופיהם שונים
כך דעותיהם שונות

עיצוב ועריכה גרפית:
גיל ויין עיצוב גרפי
אימייל. gilwein26@012.net.il

נשמח לקבל תגובות והערות מהקוראים בדוא"ל: besod@013net.net